

УДК 355.1: 141: 340.12

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2026.65.10>

ІДЕАЛ ВОІНА У СВИТОГЛЯДІ ТА ПРАКТИЦІ НАРОДІВ НА ПРАУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Петро Ізуїта

*Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
Інститут права та суспільних відносин,
кафедра галузевого права та загальноправових дисциплін
вул. Львівська, 23, 03115, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-9851-3434>*

Сергій Женжера

*Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»,
Інститут права та суспільних відносин,
кафедра галузевого права та загальноправових дисциплін
вул. Львівська, 23, 03115, м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-8154-1164>*

У статті зроблено спробу виокремити ключові риси того, що можна назвати ідеалом воїна, типовими рисами людей військового фаху та спрямування, примітні особливості культури ведення воєнних дій у давніх народів, що населяли нинішні українські землі, передусім Північне Причорномор'я. Як матеріал дослідження використовуються джерела історичного, історико-культурного, порівняльного історичного, історико-філософського характеру.

Серед народів, свідчення про воєнну культуру яких проаналізовано, є скіфи, кіммерійці, давні греки. Як доповнення звернено увагу на глибку спорідненість між індоаріями (зокрема, кастою воїнів-кшатріїв) та військовими традиціями давніх русів, а згодом запорізьких козаків. Також згадано перспективні напрями подальших розвідок.

Результати дослідження є важливими для філософії права, оскільки ідеали (в ідеалі) мають впливати на характер документів, що регламентують відповідну професійну діяльність та підготовку фахівців.

Загальне спрямування статті не є суто історичним, але переслідує методологічну мету – практичне використання або визнання неактуальними тих чи інших ідеалів та зразків поведінки воїнів минулого для формування зразкового сучасного українського військового. Тому низка моделей розглядається у контексті війн ХХ–ХХІ ст., зокрема оборонна та наступальна стратегія, ідея непрямих дій, геополітичне самовизначення, позиціонування, яке Україна активно змінює та формує просто зараз.

Автори дослідження не претендують на те, аби давати поради професійним військовим або категорично відкидати ті чи інші ідеали. Важливим є продовження систематизації, концептуалізації та практичного використання знань про ідеали народів, які були предками українців або вплинули на них шляхом безпосереднього спілкування. Також автори закликають старанно уникати некритичної рецепції результатів історичного та теоретичного аналізу у виконанні представників іноземних шкіл філософсько-воєнної думки, оскільки використання ідеалів та моделей поведінки має відбуватися на основі національних та державних інтересів.

Ключові слова: ідеал воїна, філософія воєнної справи, змагальна культура, філософія спорту, скіфи, стратегія, діалектика.

Постановка проблеми. Ця розвідка продовжує дослідження питання, поставленого авторами у попередній статті «Ідеал воїна як вектор дослідження української філософії воєнної справи та філософії права» [1]. Послідовний аналіз вимагає вирішення або формулювання чіткої позиції стосовно іншої проблеми: безпосередньої тяглості сучасної української нації від народів, які проживали на праукраїнських землях. Від цього питання залежить принаймні символічна точка відліку для накопичення досвіду воєнної справи, накопичення еталонних прикладів, ідеалів, які можна вважати дуже віддалено своїми.

Такого роду вектор дослідження стає дедалі популярнішим. Проте не варто випускати вектор певної професійної ангажованості, а саме, очевидних переваг історико-філософських відсилок до історії скіфів та паралельних подій, пов'язаних із генезою античного мислення й культури взагалі та давньогрецької філософії зокрема. Усе це дає змогу значно подовжити історію української філософії, надати їй відчутно більшої ваги під час порівняльного аналізу історії, філософії культури інших народів, націй, етносів.

Водночас, ураховуючи вищезазначене, ми зосереджуємося не на суто історико-філософському, а на прикладному аспекті – філософії воєнної справи. Тому принциповий акцент зробимо на тому, чи є сенс запозичити деякі узагальнені моделі поведінки, відношення до війни, воєнного мистецтва та підготовки воїна в тих народів, що проживали праукраїнських землях, навіть у тому разі, якщо зрештою з'ясується, що не всі вони можуть бути охарактеризовані як наші культурні чи біологічні предки.

При цьому важливо уникати своєрідного поділу на «наших» і «не наших» або корисні та шкідливі впливи тих чи інших народів на українців або праукраїнців. У цьому сенсі важко беззастережно погодитися зі змішаним історико-методологічним аналізом Ю.А. Шилова (явно схильного до поетичного типу мислення) щодо автохтонної цивілізації степів Північного Причорномор'я: «Ця споконвічна цивілізація, вся культура її була насичена *суттю і полем*, а значить, духовністю, але все це було життєстійким лише в умовах *образно-інтуїтивного* світосприйняття. Елліни ж і нащадки їх – греки та візантійці – виплекали цивілізацію, засновану на *логіко-аналітичному* світосприйнятті, яке породжує пріоритет *форми і речовинних* виявів матерії» [Цитата згідно з 2, с. 94].

Логіку і методологу відразу спадає на думку, що як протиставлення двох типів мислення тут скоріше подано два його етапи. Цивілізація, яка не проявила свої надбання у логіко-аналітичному оформленні, побудувати складне ієрархізоване суспільство і державу як таку, не здатна. Тому скоріше варто вести мову про те, що елліни вже встигли пройти етап образно-інтуїтивного світосприйняття, який у них міг бути коротшим, не таким багатим, не таким цікавим саме для їхньої первісної культури тощо.

Ба більше, схеми, що протиставляють «наших» із розвинутою інтуїцією, «примітивно-раціоналізованому Заходу» типові не для українського світосприйняття, а для східно-імперського візантійсько-російського. Не виключено, що сама Велесова книга, яку очевидно цінує Ю.А. Шілов, була написана та «знайдена» якраз із метою підтримання «першоджерелами» якраз згаданого вектору.

Нині очевидно логічніше та конструктивніше підкреслювати подібність праукраїнської та давньої західноєвропейської культури, а не протиставляти їх. Як і зазначають згодом автори цитованої монографії, «античні міста стали органічною складовою частиною всього північно-чорноморського світу. Саме тому [...] історія культури Північного Причорномор'я античної доби має розглядатися як органічна й невіддільна частина давньої історії культури півдня України...» [2, с. 103].

Наприклад, професор Петро Кралюк здійснює та продовжує послідовну розбудову вектору аналізу філософських ідей на території праукраїнських земель. Цікаво виглядає

термінологічний хід, коли замість словосполучення «давньоукраїнські філософи» вживається «любомудри прадавньої України» [3], що дає змогу встановлювати зв'язок, перекидати місток до будь-яких античних авторів і не тільки. Інший оригінальний хід – погляд на соціальні групи як на «суперетноси» [4, с. 13–22], що діяли на певній території (у нашому випадку у причорноморських та приазовських степах від Волги до Дунаю). Суперетнос формується та підживлюється в результаті певних історичних подій, а отже, дає змогу встановлювати органічні зв'язки, зокрема у сферах інтелектуальній, філософській, духовній, із традиціями дуже далекими, давніми тощо. Відповідно, філософування українських козаків може нести в собі риси тюркської культури, а також будь-якої іншої, представники якої «гуляли» по наших нинішніх степах.

Проте ми спочатку зосередимося на ідеалі воїна у філософській думці тих народів та їхніх представників, які очевидно і безпосередньо мешкали на праукраїнських землях.

Отже, **метою дослідження** є аналіз особливостей розуміння ідеалу воїна у народів, які населяли праукраїнські землі або безпосередньо взаємодіяли з ними. Характер цієї розвідки є передовсім методологічним, орієнтованим не на формування історичної чи історико-філософської картини, а на фіксацію тих аспектів філософсько-воєнної справи, що можуть бути використані сучасними українськими військовими, воєнними психологами та педагогами. Також результат є важливим з огляду на проблематику філософії права, оскільки ідеали (в ідеалі) мають впливати на характер документів, що регламентують відповідну професійну діяльність та підготовку фахівців.

Відповідно, план дослідження є сенс зорієнтувати залежно від таких завдань: (1) констатувати особливості скіфської та античної традиції сприйняття ідеалу воїна; (2) теоретично можна співвіднести обидва з «менталітетом сучасного українця» (умовно припустивши коректність подібного узагальнення для населення нашої країни з різноманітною культурою та звичками), хоча цей пункт для цієї статті вважатимемо допоміжним; (3) із філософсько-методологічного та військово-практичного погляду важливіше виокремити корисні моделі й методи прийняття рішень під час ведення бойових дій та вишколу майбутніх воїнів; (4) зазначити інші давні традиції, що могли мати плив на формування ідеалу воїна на праукраїнських землях.

Зважаючи на обмежений обсяг нашої статті-розвідки, групуватимемо матеріал згідно з характерними рисами сприйняття воїна скіфами на відповідному контрасті з еллінами та сучасним вітчизняним баченням проблеми. Не варто забувати впливів раннього християнства, юдео-християнства, але вони потребують окремого дослідження. У даній розвідці ми торкнемося лише можливих запозичень зі Східної Азії.

1. Неприйняття ігрового мислення; буквальність, наочність, витривалість (невитонченість, брутальність). Цей аспект порівняльного аналізу менталітету еллінів та скіфів перевірити досить важко, але низка свідчень дає змогу скоріше погодитися щодо подібного відношення мешканців тодішніх праукраїнських степів до спортивних змагань. І хоча Йоганн-Фрідріх Шіллер (1759–1804) співвідносив грецьку античність із «наївною» природною грою (на противагу «сентиментальній», що через свідому творчість шукає ідеальні способи наслідування природи), порівняно зі світоглядом скіфів давні греки чудово усвідомлювали сенс ігрового компоненту культури. Він виконував не лише роль навчання молоді (що характерно не лише для людини, а й для багатьох видів тварин). Змагання та Олімпійські ігри, під час яких зупинялися війни, свідчать, що гра піднімалася вище за питання життя і смерті та міжполісні політичні інтриги (які на той час для цивілізованого елліна, який бачив навколо себе лише варварів, фактично прирівнювалися до сучасної геополітики).

Реакція скіфа Анахарсіса (освіченого та шляхетного за мірками свого часу) на тренування та змагання дійшли до нас на прикладі його дискусій із Солоном, наприклад у переданні Діогена Лаертського: «Diog. Laert.1.103. «θαυμάζειν τε ἔλεγε πῶς οἱ Ἕλληνες νομοθετοῦντες κατὰ τῶν ὑβρίζοντων, τοὺς ἀθλητὰς τιμῶσιν ἐπὶ τῷ τύπτειν ἀλλήλους» («Дивно, – казав він, – як це елліни видають закони проти жорстокості, а борців нагороджують за те, що вони б'ють один одного» [5, с. 164]. Тут ми бачимо, що представник кочового народу з більш жорсткими умовами виживання протестує проти (1) витрачання сил для небезпечних змагань між собою, а також (2) витрачання часу на розваги замість справжніх тренувань – підготовки воїна та мисливця чи кочівника.

Уже у переданні Плутарха («Вислови царів і полководців») такий стиль вишколу гарно переданий під час перемовин із Філіппом II. Скіфський цар Атей (загинув 339 до н. е.) у листі Філіппу II Македонському: «Ти володарюєш над македонцями, навченими воювати з людьми, а я – над скіфами, які можуть боротися і з голодом, і зі спрагою» [6, с. 169]. Лише така боротьба, боротьба за виживання, була варта витрачених зусиль.

Відповідно, культура поведінки на війні також набувала дуже конкретного забарвлення, де враховувалася не так загальна стратегія, кмітливість, мистецтво полководця, як персональна звитяга. Як свідчить Геродот (книга IV «Мельпомена»): «Щодо їхніх звичаїв на війні, то встановлено таке: у першого ворога, якого вб'є скіф, він випиває кров, а скількох інших він ще вб'є у битві, то приносить до царя їхні відтітати голови. За кожен голову йому дозволяється одержати щось із трофеїв, а якщо не принесе голови, це йому не дозволяється» [6, с. 213].

Якщо переносити подібний стиль на вітчизняні реалії військового вишколу та ведення війни, варто відзначити: (1) бойові якості сучасного офіцера не вичерпуються кількістю знищених ворогів, тому обмежитися суто скіфським налаштуванням навряд чи варто; (2) з іншого боку, суворість та готовність до боротьби не на життя, а на смерть просто зараз вигідно відрізняють кранців від цілої низки представників «благополучних» та «цивілізованих» країн і спільнот; (3) уміння цінувати спортивні змагання явно було на якомусь етапі запозичене нами з європейської культури, яка зберегла цю давньогрецьку традицію. Стосовно останнього моменту автори були би набагато щасливішими проводити дослідження змагальної культури в мирний час на спортивних прикладах. І на нашу думку, спорт у майбутньому має бути використаний як засіб психологічної компенсації жаги до міжнародних змагань та виступати певним запобіжником збройних конфліктів. Тому у цьому аспекті українцям варто орієнтуватися скоріше на еллінів, аніж на скіфів.

2. Один з аспектів ідеалу суспільного життя, що розповсюджується на ідеал воїна (а судячи із конкретного прикладу, навіть витікає з нього), є установка на те, аби (2.1) діяти спільно. Як зазначає Плутарх у «Висловах царів і полководців», цар скіфів Скілур (прибл. 130–114/113 до н. е.) «...залишив вісімдесят синів, перед смертю пропонував кожному зв'язку дротиків та наказував переламати її. Коли ж усі відмовилися, він сам, виймаючи дротики поодино, легко переламав усі, пояснюючи синам, що, діючи спільно, вони залишаться сильними, а роздівшись і ворогуючи один з одним, будуть слабкими» [6, с. 170]. Цей приклад у різних версіях характерний для міфів та повчань різних народів. Він відомий і в українській культурі. Хоча реальна настанова на спільне досягнення мети (2.2) для вітчизняного менталітету є скоріше завданням. Як показав досвід нинішньої війни, навіть у критичній, екзистенційній для країни ситуації знаходяться люди, що намагаються заробити шляхом фінансових махінацій навколо війська (а іноді й усередині нього).

Особливо повчальною у цій ситуації є історія, наведена Геродотом стосовно витіснення скіфами кіммерійців. Вона гарно демонструє катастрофу, яка спіткає суспільство

через розкол між умовною благородною меншістю та пасивною чи наляканою більшістю. Бажання других уникнути боротьби перетворює прагнення перших на своєрідний абсурд, коли вони починають знищувати одне одного: «...країна, де зараз живуть скіфи, кажуть, що за давніх часів була кіммерійською... Кіммерійці, коли побачили, що проти них виступило велике військо, почали радитися, що їм робити... Найдостойнішою була думка царів, а міркування більшості зводилося до того, що їм вигідніше піти, ніж залишившись наражатися на небезпеку та чинити опір численним ворогам... Хоч як там було, ні більшість не хотіла послухатися царів, ні царі – більшості. Отже, перші вирішили без бою покинути країну загарбникам і тікати від них, а царі подумали, що краще бути вбитими і похованими на батьківщині, але не тікати з більшістю, згадавши, як їм було добре тут і які страждання спіткають їх, якщо втечуть разом із більшістю. Прийнявши такі рішення, вони розділилися, обидві їхні частини стали однаковими чисельно і вони почали битися між собою. Усіх, кого в битві було вбито, кіммерійці поховали поблизу річки Тірасу... і після того вони покинули країну» [6, с. 199–200]. Оскільки цей міф-переказ зберігся в античній історії, можна припустити, що скіфи зробили серйозний висновок зі згаданих подій. Сучасним українцям також варто пам'ятати, що відсутність реальної єдності (філософською мовою, єдності кількісних та якісних аспектів) нівелює героїзм окремо взятих лідерів націй – у кращому випадку призводить до створення таємних та маргінальних груп, яких влада чергової імперії підштовхує до взаємознищення.

3. Ідеал воїна також може мати тісний зв'язок із прийняттям геополітичних рішень. У цьому сенсі повчальною і корисною для сучасної України є реакція скіфів (промова скіфського посла) на прихід у їхні землі війська Олександра Македонського (356–323 до н. е.). По-перше, акцентуємо на (3.1) принципово неагресивних засадах ведення перемовин, що гарно корелює з вітчизняними традиціями та менталітетом: «Звідки в нас із тобою вороженча? Ми ніколи не ступали ногою на твою землю. Хіба в наших просторих лісах нам не дозволено бути в незнанні? Хто ти та звідки прийшов? Ми не можемо нікому служити та не бажаємо володарювати» (як передає це Квінт Курцій Руф у VIII главі VII книги своєї «Історії Олександра Великого Македонського») [6, с. 259].

По-друге, тут присутній уже суто геополітичний проєкт, ідея (3.2) «охоронців Азії та Європи», а не, приміром, одностороннього захисту Європи від Азії: «Нікому не потрібен друг, у вірності якого сумніваєшся. Утім, ти будеш мати в нас охоронців Азії та Європи. Якби нас не відділяв Танаїс, ми б стикалися з Бактрією, за Танаїсом ми населяємо землі аж до Фракії, а з Фракією, кажуть, межує Македонія. Ми – сусіди обох твоїх імперій. Поміркуй, кого ти хотів би в нас мати – ворогів чи друзів» [6, с. 261]. На жаль, піднести цю ідею як загальноєвропейську геополітичну місію Україні досі не вдалося (ба більше, її завжди готові запозичити та видати себе за друзів і партнерів деякі спритні сусіди).

4. Якщо не спрацює геополітична стратегія, воїну слід бути готовим проявити себе на оперативнo-стратегічному й тактичному рівнях. Згадавши зустріч скіфів з Олександром Македонським, цілком логічно буде перейти до тих бойових дій, на які він наважився, але які так і не сталися через нескінченний перманентний відступ скіфської кінноти, що уникала генеральної битви, заманюючи та вимотуючи опонента подорожами у диких причорноморських степах. Цей оперативнo-стратегічний маневр є дуже відомим сюжетом в історії війн та методології боротьби. Також не можна не помітити явних аналогій із повзучим наступом російських військ протягом 2024–2025 рр. на Донбасі та діями українських воїнів, які відмовилися від побудови суцільної лінії фронту, маневруючи у «сірій зоні», уникаючи концентрованих ударів вогнем та ближнього бою з більш численним опонентом та завдаючи ворогу втрат вогнем артилерії та дронів військ.

(4.1) Непрямі дії, непрямий вплив. Популярним методологічним поясненням відмови від прямого зіткнення є ідея англійського військового історика Безіла Ліделл-Харта [7]. Переосмислюючи досвід Другої світової війни та матеріали допитів полонених гітлерівських генералів, цей британський офіцер прагнув обґрунтувати максимально гнучку стратегію ухиляння з-під ударів потужного опонента. Можна сказати, що тактичну схему обхідного маневру (який і на цьому рівні є допоміжним), він розповсюдив на оперативний та стратегічний, уявивши всю війну, весь процес бойових дій та логістики як нескінченне вислизання від прямих ударів. Психологічно цей висновок можна зрозуміти: він спрацьовує для британських колоніальних воєн (коли театром бойових дій є окремо взятий чужий острів, від якого завжди можна відплисти та згодом висадитися в іншому зручному місці), для протистояння окремих корпусів у африканській пустелі (або у скіфському степу), де відсутня лінія фронту, також для бліцкригу 1941 р., коли німецьким військам часто протистояли ізольовані радянські корпуси та армії, і залишались широкі неприкриті ділянки, які давали змогу обійти вузли спротиву та укріпрайони. Але за умов континентальної війни та нормативної щільності військ ситуація стає діалектичною: фронт рухається, і вислизати немає сенсу – або здаватися, або гинути, або битися.

(4.2) Діалектичний підхід, що враховує безпосереднє протистояння, у філософії та методології воєнної справи, яскраво представлений американським військовим аналітиком Едвардом Люттваком [8]. Із міркувань ідеологічного характеру він постійно вживає формулу «парадоксальна логіка війни», хоча рівень діалектичності тексту його класичної праці «Логіка війни та миру», під час нинішньої повномасштабної війни перекладеної українською мовою [9], на методологічному рівні не поступається найвідточенішим зразкам радянської діалектичної філософської традиції.

До ідей Безіла Ліделл-Харта Едвард Люттвак звертається обережно, у підтекстових примітках, не йдучи на конфлікт. Але помітно, що він не поділяє думку стосовно ефективності м'яких, непрямих дій (критикуючи пораду завжди вибирати парадоксальне рішення у главі 1 «Свідоме застосування парадоксу на війні» частини 1 «Логіка стратегії»). Проблема в тому, що в усього є своя ціна. Війну не можна обманути. Чим складніший план, тим більшим є «організаційне тертя»; чим оригінальніший та несподіваний для ворога задум, тим важче домогтися його досконалого виконання від власних солдат, які теж будуть спантеличені; чим секретнішою є зброя, тим далі вона опиниться від місць бойового застосування та тим менша кількість осіб демонструватиме хоча б достатню вправність у володінні нею тощо.

Виходячи з такої логіки, можемо зробити висновок, що відступ начебто зберігає техніку та забезпечує особовий склад, але має негативний психологічний ефект, потребує складної логістики, залишає ворогу ресурси (особливо сьогодні, коли тактика випаленого скіфського степу або мало реальна, або має місце там, де українські міста перетворилися на суцільні руїни), а головне – до рук ворога віддається оперативна ініціатива, його генерали самі вибирають напрямки ударів, тоді як солдати армії, що відступає, фактично доручають офіцерам та солдатам парировати випадки опонента. У певний момент ситуація починає образно нагадувати боксерський поєдинок, де один учасник безперервно б'є, тоді як інший виключно ухиляється, маневрує та захищає обличчя й корпус. Другий насправді виконує більш складну роботу, бо захищатися завжди важче, ніж нападати, але шанс завдати нокаутуючого удару є лише в першого, крім того, він же справляє позитивне враження на суддів та спостерігачів – виглядає, наче «всі карти у нього в руках».

Тому, по-перше, оборона принципово не може бути пасивною, боєць має завжди шукати шанс для зустрічного удару (а генеральний штаб та командування високого рівня

завжди мають мислити категоріями оперативних контрударів та остаточного перехоплення ініціативи – оборонна фаза для них є не приводом заспокоїтися, але часом для того, аби придумати власний активний хід, часом, який купується кров'ю солдат). А по-друге, як уже було зазначено, непрямий вплив, гнучкі, м'які дії припустимі там, де існує політична свобода маневру, наприклад у колоніальних війнах на чужих островах, тоді як континентальна війна із суцільним фронтом на власній території такої можливості не дає (у цьому сенсі запозичити буквально досвід скіфів українці собі дозволити не можуть).

5. Додатковим аспектом дослідження, скоріше за часом, аніж за географічною локацією, може виступити індоарійський контекст. Це вже питання не так праукраїнських земель, як праукраїнських народів, до того ж проблематичне. Ми не висловлюємося стосовно принципової можливості довести пряму тяглість між індоаріями та населенням сучасної України. Проте є комплекс спостережень та аргументів, пов'язаних з очевидними паралелями між військовою підготовкою та культурою запорізьких козаків та представників індійської касты воїнів. Цей момент дуже послідовно розгортає у своїх дослідженнях Тарас Каландрук стосовно бойових мистецтв [10] та детальніше у праці, присвяченій характеристикам [11]. І якщо врахувати показану ним тяглість традиції через добу князівської Русі, можна зробити висновок, що аналогії, які збереглися у добу козацьку, мали базуватися на ще більш потужному підґрунті, аби витримати таку перевірку часом та численними політичними подіями й культурними впливами, що мали місце на наших землях.

Передусім йдеться про примітні риси подібності козаків та кшатрїїв-раджпутів [11, с. 15–19]. Навіть наочно можна прослідкувати аналогії між козацьким «бойовим гопаком» та «каларіпаяту», військовим танцем індійських кшатрїїв [10, с. 128]. Додамо від себе, що коли аналізу підлягає бойове мистецтво, яке складалося протягом низки поколінь (імовірно, не однієї сотні років), а потім так само поколіннями трансформувалося на рівні культури в національний танок, спільне коріння традиції має бути дуже давнім та навряд чи випадковим.

Також цікавою є комплексна тема встановлення арійських коренів характерництва [10, с. 26–37], у якій конкретний бойовий вишкіл переплітається із цілою низкою історичних та легендарних оповідань, зв'язок, що перетворилися на міфи, народні казки – тим самим послідовний дослідник має торкатися не лише історичних та культурних, а й питань чаклунства, магії, альтернативної науки тощо. Усе це відкриває додаткові вектори дослідження вже на суто вітчизняному ґрунті, водночас потребуючи серйозної концептуалізації та системного підходу.

Таким чином, за результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Праукраїнські традиції, зокрема у сфері військового мистецтва та воєнної справи, є складним, досі детально не дослідженим поняттям, а їхній зв'язок із менталітетом сучасного українця неоднозначним.

2. Проте запозичення позитивного досвіду у сфері філософії воєнної справи (а іноді в галузі філософії змагання в сенсі філософії спорту) можливе та практично зустрічається.

3. Особливо це стосується військових традицій скіфських племен та індоаріїв.

4. При цьому філософська та методологічна аналітика воєнної справи взагалі та бойових дій зокрема додатково переосмислює відповідні ідеї і на сучасному рівні. Ці питання потребують подальшого дослідження систематизації, концептуалізації та практичного використання.

Як пропозиції можна зазначити, що є сенс (1) використовувати досвід наших прямих предків, а також народів, що хоча би жили на праукраїнських землях, одночасно (2) уникаючи некритичної рецепції результатів історичного та теоретичного аналізу у виконанні

представників іноземних шкіл філософсько-воєнної думки, оскільки для них відповідні приклади розкриваються залежно від культурно-історичного досвіду, менталітету, геополітичних устремлень їхніх народів та держав.

Список використаної літератури

1. Ізуїта П., Женжера С. Ідеал воїна як вектор дослідження української філософії воєнної справи та філософії права. *Вісник Львівського університету. Серія «Філософсько-політологічні студії»*. 2025. Вип. 63. С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.63.14>
2. Бондар С.В., Кралюк П.М. Біля витоків української мудрості: філософська та релігійна думка народів Північного Причорномор'я VII ст. до н. е. – II ст. н. е. Київ : Світ Знань, 2009. 272 с.
3. Кралюк П.М. Любомудри прадавньої України. Антична філософія на українських землях. Харків : Фоліо, 2024. 189 с.
4. Кралюк П.М. Козацька філософія. Філософська та історіософська думка України XVII–XVIII ст. Харків : Фоліо, 2025. 398 с.
5. Туренко В. Переклад «Апофтегм» Анахарсіса Скіфського. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 2(34). С. 160–165.
6. Давньоскіфська філософія. Збірка античних джерел. Київ : Орієнтир, 2019. 304 с.
7. Liddell Hart, Basil. *The Strategy Of Indirect Approach*. London : Faber And Faber Limited London, 1967. 316 p. <https://archive.org/details/strategyofindire035126mbp>
8. Edward N. Luttwak. *The Logic of War and Peace, Revised and Enlarged Edition*. London : Harvard University Press. 2002. 354 p.
9. Люттвак Е. Стратегія: логіка війни та миру. Київ : КНТ, 2024. 523 с.
10. Каляндрук Т. Таємниці бойових мистецтв України. Львів : Піраміда, 2007. 304 с.
11. Каляндрук Т. Загадки козацьких характерників. Львів : Піраміда, 2007. 288 с.

THE IDEAL OF THE WARRIOR IN THE WORLDVIEW AND PRACTICE OF THE PEOPLES OF THE PRE-UKRAINIAN LANDS

Petro Izuita

*Open International University of Human Development «Ukraine»,
Institute of Law and Public Relations,
Department of Industry Law and General Legal Disciplines
Lvivska street, 23, 03115, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-9851-3434>*

Serhij Zhenzhera

*Open International University of Human Development «Ukraine»,
Institute of Law and Public Relations,
Department of Industry Law and General Legal Disciplines
Lvivska street, 23, 03115, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0000-8154-1164>*

The article attempts to identify the key features of what can be called the ideal of a warrior, typical features of people of military profession and orientation, notable features of the culture of conducting military operations among the ancient peoples who inhabited the present-day Ukrainian lands, primarily the northern Black Sea region. The research material uses sources of historical, historical-cultural, comparative historical, historical-philosophical nature.

Among the peoples whose military culture has been analyzed are the Scythians, Cimmerians, and ancient Greeks. In addition, attention is drawn to the deep kinship between the Indo-Aryans (in particular, the caste of warriors-Kshatriyas) and the military traditions of the ancient Ruthenians, and later the Zaporozhian Cossacks. Promising directions for further research are also mentioned.

The results of the study are important for the philosophy of law, since ideals (ideally) should influence the nature of documents regulating the relevant professional activities and training of specialists.

The general direction of the article is not purely historical, but pursues a methodological goal – the practical use or recognition as irrelevant of certain ideals and models of behavior of soldiers of the past for the formation of an exemplary modern Ukrainian military. Therefore, a number of models are considered in the context of the wars of the 20th-21st centuries, in particular, defensive and offensive strategy, the idea of indirect actions, geopolitical self-determination, self-positioning, which Ukraine is actively changing and forming right now.

The authors of the study do not claim to give advice to professional military personnel or categorically reject certain ideals. It is important to continue the systematization, conceptualization and practical use of knowledge about the ideals of the peoples who were the ancestors of Ukrainians or influenced them through direct communication. The authors also call for careful avoidance of uncritical reception of the results of historical and theoretical analysis performed by representatives of foreign schools of philosophical and military thought, since the use of ideals and models of behavior should be based on national and state interests.

Key words: ideal of a warrior, philosophy of war, competitive culture, philosophy of sports, Scythians, strategy, dialectics.

Дата першого надходження статті до видання: 26.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026